

ANDERS OLSEN OG HANS SLÆGT

Af driftsleder *K. N. Christensen*, Narssak

Ude i den store feskvandssø ved Julianehåb findes flere småøer og holme. I nærheden af en sådan ø rager en mørk sten nogle meter op af vandet. På den side, der vender mod kolonien, findes indhugget mange navne, bogstaver og årstal. Bl. a. ses flg. tydeligt indhugget: A. O. S. 1777. Bogstaverne betyder Anders Olsen, og stenen kaldes Anders Olsens sten og er om vinteren et yndet mål for en spadseretur over den isdækkede sø.

Men Anders Olsen har ikke alene indhugget sit navn på en sten, han har også indskrevet det i Grønlands historie, så han vil huskes til sene tider. På mindebrønden på Julianehåbs torv har man indsat hans navn mellem Rinks, Knud Rasmussens, Daugaard Jensens og flere andre grønlandske stormænds navne. Han var ikke nogen lærd mand, men en jævn norsk bondesøn, der med utrættelig flid i mere end 40 år var med til at udbygge det grønlandske samfund, og i vore dage er hans talrige slægt i Julianehåb distrikt og andet sted i Grønland blandt de førende i opbygningen af nutidens Grønland. I en bog om kongerejsen 1952 betegner Kj. R. Therkilsen denne slægt som Grønlands adel, en ikke ufortjent betegnelse.

Anders Olsen, eller som han selv ofte underskrev sig, Anders Nordlænder, blev født ca. 1718 på øen Senjen i nærheden af Lofoten. På foranledning af Hans Egede kom Olsen og 5 andre unge mænd til Grønland som kolonister i 1742. Det var vist oprindelig meningen, at de skulle have bosat sig som kvægholdere i Godthåbsfjordene, men denne plan blev ikke til noget. Blandt de 5 mænd var også Peder Olsen Walløe, der senere blev kendt som opdagelsesrejsende, og som i 1751 nåede rundt om Kap Farvel og et godt stykke op ad østkysten.

Anders Olsen blev først ansat som kolonist ved Godthåb. Her kom han i forbindelse med brødremenigheden ved Ny Herrnhut og blev religiøst vakt. I et brev til menighedens leder i Tyskland, grev Zinzendorff, udtaler A. O. i 1746, at han vil forblive ved kolonien endnu et par år, men at han derefter vil rejse til Herrnhut i Tyskland eller evt. forblive som missionær ved en af stationerne i Grønland. Dette blev dog ikke til noget, idet han i 1750 indtrådte som assistent ved kolonien Godthåb under det nyoprettede „Almindelige Handelscompagnie“, og i 1753 var han tilsynsmand ved kolonien, særlig ved udrustningen af handelstogter. Kompagniet var øjensynlig blevet opmærksom på denne virkelystne,

alvorlige og pålidelige mand og gav nødig afkald på ham. I 1754 blev det overdraget ham at finde en velegnet plads for anlæg af en loge ved det nuværende Fiskeræset syd for Godthåb, og samme år blev han udnævnt til overassistent ved denne loge. Men allerede året efter blev det betroet ham at finde en egnet plads til en ny koloni nord for Godthåb, og han oprettede en sådan ved pladsen, der nu er kendt under navnet Gl. Sukkertoppen, og samtidig blev han udnævnt til købmand ved den nye koloni. Allerede i Anders Olsens tid blev kolonien flyttet til det nuværende Sukkertoppen, hvad A. O. ikke var tilfreds med. Han blev også udset til at finde en plads for den nuværende koloni Holsteinsborg, men vanskeligheder med sejladserne forhindrede ham i at rejse til stedet.

Anders Olsen forblev nu ved Sukkertoppen som købmand, men omgikkes i 1762 atter med tanken om at forlade Grønland for at rejse til Herrnhut. Handelskompagniet ville nødig undvære ham, og det blev derfor stillet ham i udsigt, at han skulle blive købmand ved Godthåb efter Lars Dalager, som da havde ansøgt om afsked. Af ukendt grund blev Anders Olsen dog ikke Godthåbs bestyrer, men blev i 1765 i stedet for udnævnt til formand for den planlagte hvalfangst ved Holsteinsborg. Han har boet deroppe et par år, og på toppen af øen Inugsugssulik, hvorfra garnfangsten blev drevet, har han rejst en varde, hvor hans navn er indhugget i en sten, og varden står, så vidt vides, endnu. Ligeledes findes rester af Anders Olsens midlertidige bolig ved stedet.

I 1767 er Anders Olsen atter tilbage ved Sukkertoppen som købmand, og han udtaler selv, at Sukkertoppen var det sted, hvor han befandt sig bedst. Han forblev her i 8 år, men så var freden forbi igen. Han blev nu anmodet om at rejse ned til det sydligste Vestgrønland for at finde en egnet plads til en ny koloni, som skulle hedde Julianes Håb. Dette blev Anders Olsens sidste pionérarbejde i kompagniets tjeneste. Han oprettede kolonien Julianehåb og forblev som købmand her, til han i 1780 ansøgte om og fik bevilget afsked på grund af alder og tiltagende svagelighed. Han var da 62 år gammel og havde i 38 år virket ihærdig og utrættelig som foregangsmand ved Grønlands udbygning med handelspladser, og det siger næsten sig selv, at han som oftest må have levet og virket under forhold, der efter vore dages opfattelse må have været yderst primitive og blottet for al komfort. Man kan sikkert også gå ud fra, at den dybt religiøse mand ved siden af sit arbejde for kompagniet har virket som missionær og åndelig vejleder for den grønlandske befolkning. Hans indsats her er sikkert optegnet i missionens historie.

Anders Olsen var allerede i 1750 blevet gift med grønlanderinden Tuperna, som var født ca. 1725 og var døbt af Hans Egede personlig. Man kan i vore dage høre fortælle blandt slægten ved Igaliko, at Anders Olsen var gift med Hans Egedes datter, men der menes hermed Hans Egedes åndelige datter. I ægteskabet var der flere sønner og døtre. Og mange af disse var voksne, da Anders Olsen i 1780 tog sin afsked.

På sine rejser i de frugtbare fjorde i Julianehåb distrikt må Anders Olsen sikkert ofte have følt lyst til at leve som bonde i disse for en norsk vestkystbonde så tiltalende omgivel-

*Under kongebesøget sommeren 1952 blev Igalikos
nuværende leder, Amos Egede, dekoreret med belønningsmedaillen. Samme år fyldte Amos 80 år*

Foto: A. Moe og E. Petersen

ser, hvor ruiner og grønne hjemmemarker fra nordboernes tid vidnede om et tidligere, virksomt bondesamfund. At Anders Olsen forberedte sig til at blive boende efter sin afsked fra handelens tjeneste, forstår man deraf, at han under sit ophold ved Julianehåb har fået indført nogle køer og får, vistnok fra Vestjylland. Forfatteren af disse linier har haft lejlighed til at se kvægstammen, før den blev opblandet synderlig med moderne avlskvæg, og køerne så fuldstændig ud, som man må formode, at jydsk kvæg har set ud på stavnsbåndets tid.

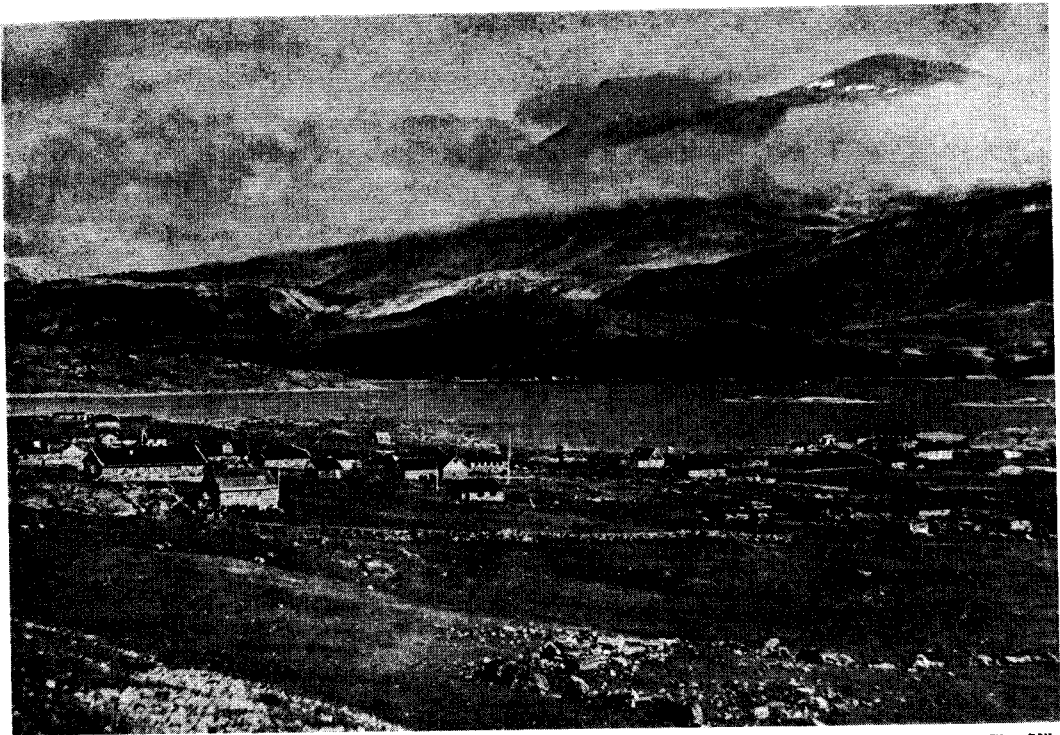
Anders Olsen flyttede nu med sin familie og sine husdyr til Upernaviarssuk, der ligger ca. 10 km fra kolonien på vejen mod Igalikofjord. Her byggede han sig huse, der meget mindede om nordboernes tidligere boliger, væsentlig opført af jord, sten og drivtømmer. Ruinerne af disse huse ses endnu. Der fortælles, at Anders Olsen, da han boede her, ofte lod sig ro over til fjordens sydside, hvorfra han over land spadserede til Lichtenau for at deltage i brødreminighedens gudstjeneste der. Det er en spadseretur, som ellers kun unge, raske mennesker i vore dage begiver sig ud på til hest.

Anders Olsen boede kun kort tid ved Upernaviarssuk. Beboelseshuset brændte for ham, og han flyttede nu til nordboernes gamle Gardar, det nuværende Igaliko, hvor ruiner af domkirken og talrige bygninger stod halvt eller helt sammensunkne. Her ved det grønne, frodige overbæringssted, som han selv kaldte Ittiblik, byggede han sig et solidt hus af stenene fra ruinerne, og huset beboes stadig af hans slægt. Hans få husdyr kom til at danne grundstammen i det husdyrhold, der i 175 år kom til at blive hans slægts vigtigste indtægtskilde. Kvægstammen er bevaret til vore dage og er først i de sidste 25 år blevet blandet op med indførte tyre af mere kultivet race. Fårestammen synes at være uddød en gang i det 19. århundrede.

Men Anders Olsen havde endnu uro i blodet. Efter anmodning af kompagniet foretog han sammen med sin søn Povl i robåd en rejse til østkysten, forsynet med en instruks, der pålagde ham at undersøge mulighederne for fangst og anlæg af handelspladser. Desuden skulle han søge efter spor af nordboerne. Anders Olsens beretning om denne rejse er meget kortfattet. Han skriver, at han nåede „18 mile nord og nordøst hen fra Stattenhuck“, men at drivis forhindrede ham i at nå længere. Østgrønlændere, som han traf, mente, at han senere (i august) kunne nå længere frem, men at han risikerede en overvintring, hvad den gamle mand næppe har turdet, hvorfor han vendte tilbage til Igaliko.

Anders Olsen ventede med sindsro døden og forberedte sig på den. Det berettes, at han selv gravede sin grav lige udenfor sit hus. Han døde den 11. december 1786, og hans grav blev dækket med en kæmpemæssig flad sandsten, en høvding værdig. Denne grav værnes med ærbødighed af hans slægt i vore dage.

Hans søn, Johannes, menes at have boet nogle år ved Upernaviarssuk, hvor han formentlig har genopbygget de brændte huse, men efter faderens død flyttede han til Igaliko og overtog bedriften der. Giesecke besøgte ham flere gange og skriver i 1806, at Johannes med sin store familie slår sig kummerlig igennem. I 1809 omtaler Giesecke atter Johannes,

*I en lun dal mellem høje fjelde ligger Igaliko, der i dag takket være
Anders Olsen og hans slægt er et af Grønlands rigeste steder*

Foto: Chr. Vibe

som han føler stor taknemlighed imod på grund af hans tjenstvillighed. Da Giesecke tog afsked for sidste gang, blæste Johannes i valdhorn „fra sine grønne bjerge“.

Johannes Andersens søn, Povl, tog efternavnet Egede. Han var ligesom faderen og bedstefaderen gift med en grønlanderinde og blev en gammel mand. Rink omtaler i 1857, at det er gået meget tilbage for Anders Olsens slægt og navnlig for Povl Egede. Han holdt endnu køer og får, men besætningen var ofte lille, fordi man i trangstider var nødt til at slagte for meget, og Povl levede for en stor del af fiskeri og sælfangst som de øvrige grønlandere. Der var da 19 personer ved stedet, og de led ikke egentlig nød, selv om de ofte havde det småt. Povl Egede var to gange gift og havde ialt 13 børn. Efter hans død blev det sønnen, Søren, der blev slægtens ledende mand. Blandt Julianehåbs befolkning blev denne leder nu som regel benævnt som Igalikos konge, en titel man dog ikke synes at have brugt ved selve Igaliko. Søren Egede kom til at blive kendt under navnet Søren Konge. Louis Bobé omtaler i 1914 denne patriarkalske skikkelse med stor veneration. Også broderen Elias var en patriarkskikkelse. Ved Igaliko omtales Søren Konge også med stor ærbødighed. Han var i 1914 80 år gammel, men stadig rask og myndig. Han var gift med en søster til pastor J. A. B. Chemnitz, der blev den nyere tids fåreavls første pionér, og som døde ved Lichtenau 1928.

Slægtens næste leder blev Sebulon Egede. De fleste voksne i Julianehåb distrikt vil kunne huske denne lille, mørke og myndige mand, hvis intelligente øjne kunne glimte iskoldt, når et eller andet ikke passede ham. Han var en udpræget førerskikkelse, hvis ord var lov ved pladsen. Han var i besiddelse af en stærk selvstændighedsfølelse og nærrede en suveræn foragt for myndighederne, hvis de på nogen måde ville blande sig i Igalikos interne forhold. I hans tid gik kvægavlen atter stærkt frem, og fårene holdt igen deres indtog. I februar 1941 fik Sebulon overrakt Chr. X og dronning Alexandrines hædersgave for husholderiskhed, en æresbevisning, der rørte ham dybt. Kun to måneder efter døde han efter få dages sygdom.

Hans fætter og jævnaldrende, Amos Egede, blev nu almindeligvis betragtet som stedets leder. Men på dette tidspunkt var lederskabet ved at gå over fra enkeltmand til et udvalg. Fåreavlens stærke vækst i forbindelse med samfundets trinvis overgang fra natural- til pengeøkonomi bevirkede, at der blev dannet en stedlig komité til at tage sig af den erhvervsmæssige udvikling. Men Amos var den, man søgte om råd og dåd. Han frabad sig iøvrigt at blive benævnet som Igalikos konge. Som ung var han en rask jæger og fanger samtidig med, at han, som de fleste af slægten, var kvægholder. I 1914 købte han tre får, og sejgt og udholdende oparbejdede han nu et fårehold af imponerende omfang. I 1948 var han ejer af ca. 600 moderfår og en velstående mand. Ved Igaliko siger man, at i læmmetiden sover Amos kun med det ene øje. Det andet er døgnet rundt rettet mod fårestaldene. I 1949 mistede han i den hårde vinter ca. halvdelen af sine får, noget han havde tilfælles med de øvrige fåreholdere ved stedet. I 1952 besøgte det danske kongepar Amos i hans hus, hvor kongen dekorerede ham med belønningsmedaillen, en begivenhed, der vil huskes ved Igaliko til sene tider. Den 11. oktober 1952 fyldte Amos 80 år og blev fejret af sine landsmænd og af danske fra hele Grønland. Han er stadig rask og kraftig og gik sidste sommer som sædvanlig på laksetogt. Og han kan endnu tage sin violin og spille op til en rask dans.

Ved Igaliko bor nu ca. 140 mennesker, hvoraf de allerfleste er af Anders Olsens slægt. Pladsen er den mest velsituerede i Grønland. Slægtens driftighed har placeret den blandt de forreste i Grønland i dag. Og slægten Egede er kendt mange andre steder end ved Igaliko, og gennem giftermål findes Anders Olsens slægt viden om i landet. Det var utvivlsomt godt for Grønland, at Anders Olsen aldrig gjorde alvor af at rejse til Herrnhut. Meget i Grønland ville i dag have været anderledes og ringere, hvis han havde gjort det.